

Handlingsplan särskilt begåvade barn och elever 2016

**Samarbete mellan Borås, Karlstad,
Landskrona, Luleå, Sollentuna,
Uppsala, Umeå och SKL**

Inledning

Detta dokument är en reviderad upplaga av handlingsplanen från 2014, vilket var resultatet av ett samarbete mellan sju kommuner; Borås, Karlstad, Landskrona, Luleå, Sollentuna, Umeå och Uppsala. Dokumentet innehåller en översikt över området särskilt begåvade barn eller elever samt en handlingsplan för att stödja kommunerna i arbetet med att öka kunskapen om särskilt begåvade barn eller elever. Dokumentet kan även utgöra en resurs när det gäller stöd till elever som lätt når skolans mål.

Följande personer har representerat de sju kommunerna i revisionen.

Tack till följande personer som deltagit i arbetet med revideringen av SKLs handlingsplan särbegåvade elever 2016:

Karin Jaresved Andersson, Uppsala kommun

Britt-Marie Bentley, Borås kommun

Lena Heikka, Luleå kommun

Elisabet Mellroth, Karlstads kommun

Sara Penje (sammankallande), Sollentuna kommun

Martin Strand, Landskrona kommun

Sara Ahlman Ådal, Umeå kommun

Innehållsförteckning

1 Bakgrund

1.1 Bakgrund till uppdraget

1.2 Syfte

1.3 Vad är särskild begåvning?

1.4 Svensk forskning

2 Utbildning för särskilt begåvade barn och elever

2.1 Särskilt begåvade barn och elever i en pedagogisk miljö

2.2 Att möta särskilt begåvade barn och elever i en pedagogisk miljö

2.3 Samarbetet med vårdnadshavare

2.4 Övergångar

3 Implementering av handlingsplan

3.1 Mål

3.2 Åtgärder

3.3 Uppföljning

4 Källförteckning

Bilaga 1

Bilaga 2

Bilaga 3

Bilaga 4

Bilaga 5

Bakgrund

1.1 Bakgrund till uppdraget

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, är initiativtagare till ett nationellt nätverk vars syfte är att utveckla deltagande kommuners styrning och ledning. I pilotomgången av detta nätverk ingick Luleå, Umeå, Karlstad, Uppsala, Borås, Sollentuna och Landskrona. Varje kommun deltog med representanter utifrån olika nivåer såsom lärare, rektorer, skolutvecklare, förvaltningschefer och politiker. Utgångspunkten för nätverkets diskussioner var hur kommunerna genom att utveckla styrning och ledning på alla nivåer i en utbildningsorganisation på kommunal nivå kan öka elevers resultat i matematik.

I nätverksarbetet framkom att samtliga kommuner önskade öka kompetensen gällande särskilt begåvade elever samt utveckla och förbättra sina rutiner genom att skapa en handlingsplan. Pilotomgångens nätverk beslöt att tillsätta en arbetsgrupp med representanter från samtliga deltagande kommuner med uppgift att ta fram ett förslag till handlingsplan kring elever med särskild begåvning.

Handlingsplanen togs i bruk 2014 och under våren 2016 genomfördes en revidering av materialet. Handlingsplanen har anpassats till Skolverkets val av begrepp samt att även förskolan numera inbegrips av materialet. Begreppet skola omfattar i denna text samtliga skolformer. Dessutom har den teoretiska delen reviderats.

1.2 Syfte

Syftet med denna handlingsplan är att synliggöra och uppmärksamma särskilt begåvade barn och elever samt att aktivt arbeta för att öka kompetensen hos pedagoger och därmed höja undervisningens kvalitet. I handlingsplanen används ordet uppmärksamma istället för identifiera eftersom att vara särskilt begåvad inte är en diagnos. I mötet med barnet eller eleven är det i regel pedagogen eller någon annan vuxen som kan uppmärksamma signalerna för särskild begåvning.

Tanken är att denna handlingsplan ska fungera som ett stöd till de kommuner och skolor som har ett behov av att utveckla hur man bemöter särskilt begåvade barn och elever. Då kommuner och skolor organiseras på olika sätt bör en omarbetning av handlingsplanen göras så att den passar verksamheten på ett mer träffsäkert sätt. Det är viktigt att alla nivåer inom skolans organisation blir delaktiga, att en tydlig ansvarsfördelning upprättas samt att nivåerna förväntas agera utifrån de höga förväntningar som ställs på respektive nivå. Det är även önskvärt att handlingsplanen ingår i kvalitetsarbetet, så väl på skolorna som på förvaltning, med tydliga mål, resultat och tillhörande analyser.

Handlingsplanen är uppdelad i tre delar, där de två första ska ses som en kortare bakgrundsbeskrivning av ämnet och syftet samt förskolans och skolans förhållningssätt gentemot särskilt begåvade elever. Den tredje delen är utformad som en aktivitetsplan med mål samt roll- och ansvarsfördelning.

1.3 Vad är särskild begåvning?

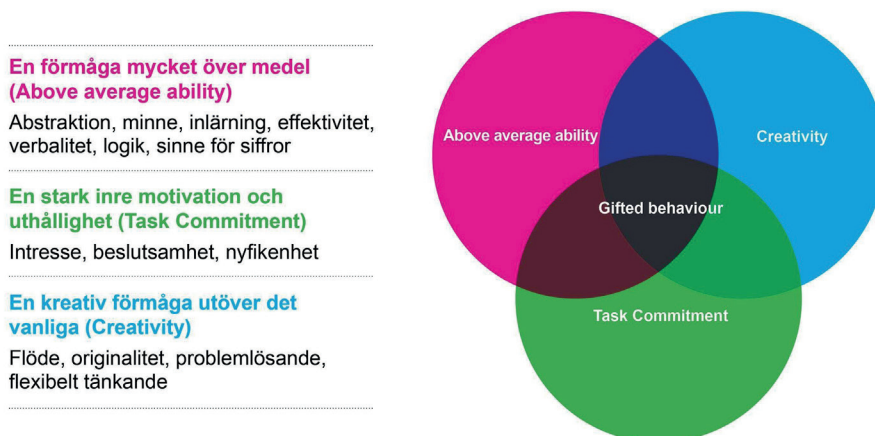
Högpresterande barn och elever följer oftast pedagogen och undervisningen väl, medan det särskilt begåvade barnet eller eleven inte helt sällan ifrågasätter undervisningen och pedagogen. Skolans uppfattning om vad begåvning innebär överensstämmer inte alltid med den särskilt begåvades beteende. Särskilt begåvade barn och elever kan i undervisningssituationer skilja sig från högpresterande, se bilaga 3. De särskilt begåvade kan vara men är inte nödvändigtvis högpresterande.

I handlingsplanen används Roland S Perssons, professor i pedagogisk psykologi, definition av särskild begåvning: "Den är särbegåvad som kontinuerligt förvånar både kunskapsmässigt och tillämpningsmässigt genom sin osedvanliga förmåga i ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet". Särbegåvad ses här som synonymt med särskilt begåvad.

Definition av särskild begåvning varierar mellan olika forskare och sakkunniga, vilket försvårar formuleringen till en entydig och precis definition. Vuxna i elevens omgivning, t.ex. vårdnadshavare, pedagoger och personal från elevhälsan kan uppmärksamma barn och elever som har förmågor vidare än normen. Det är därmed ingen medicinsk bedömning som behöver ligga till grund för om ett barn är särskilt begåvat eller ej. Däremot är det möjligt att ett barn både kan ha en funktionsnedsättning av något slag och samtidigt vara särskilt begåvad. Det har förekommit att särskilt begåvade barn och elever har tillskrivits diagnoser då de till exempel uppfattats som stökiga men att beteendet istället handlar om en ostimulerande undervisning. Se bilaga 1 och 2 för ytterligare beskrivning av särskild begåvning.

The Three-Ring conception of giftedness

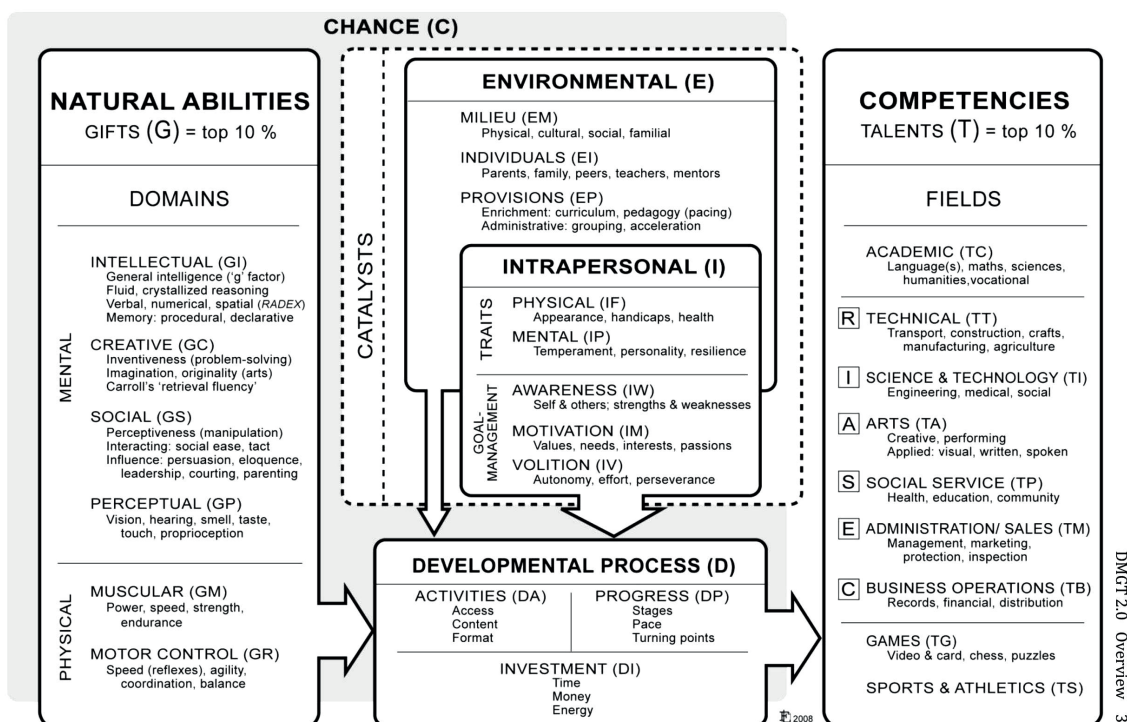
I sammanhanget kan det vara intressant att titta på ytterligare några förklaringsmodeller av särskild begåvning. The Three-Ring conception of giftedness, visar att särskild begåvning visar på flera faktorer som samspelar med varandra, modellen är välkänd internationellt. Varje ring representerar en förmåga som i sin kontext, beskrivs över det normala. Den särskilt begåvade eleven hamnar i det område, där cirkarna överlappar varandra (gifted behaviour). En matematiskt särskilt begåvad elev har, utifrån denna modell, alltså både matematisk förmåga, inre motor och kreativitet utöver det vanliga.

Renzulli, J. (2005). The three-ring conception of giftedness: A developmental model for creative productivity. I R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (ss. 246-279). New York, NY: Cambridge University Press.

Differentiated Model of Giftedness and Talent 2.0

En annan internationellt välkänd begåvningsmodell är Gagné's Differentiated Model of Giftedness and Talent 2.0 (DMGT 2.0). Denna modell utgår från att det finns individer med medfödda förmågor (gifts); förmågorna kan vara mentala eller fysiska. Enligt modellen innebär det att individen har en ovanligt stor potential att kunna utvecklas inom de domäner förmågan kan uttryckas i. I modellen finns olika katalysatorer, inre och yttre sådana, som antingen kan hjälpa eller stjälpa utvecklingen av förmågorna. När dessa katalysatorer verkar i en positiv utvecklingsprocess kan förmågorna utvecklas till en talang. Det vill säga en prestationsnivå över det normala.

1.4 Svensk forskning

I Sverige har hittills forskningen inom särskild begåvning varit begränsad till ett fåtal personer.

Roland S Persson, professor i pedagogisk psykologi, och hans drygt 25-åriga forskning inom fältet kan beskrivas som: Ett sökande efter förståelse för den särskilt begåvade individens svårigheter att, som barn och vuxen, trots sina avancerade förmågor och sin oftast avsevärda sociala förmåga, passa in i och bli accepterad av, samhällets olika institutioner och funktionärer.

Mara Allodi Westling, professor i specialpedagogik, har genom sin forskning bidragit till detta kunskapsfält genom att introducera temat särskild begåvning i det specialpedagogiska ämnesområdet. Hon har även utvecklat en utbildning på avancerad nivå inom specialpedagogik med fokus på internationell utbildningspolicy och pedagogiska insatser för dessa elever.

Inom matematikdidaktik finns sedan 2009 fyra licentiatuppsatser och två doktorsavhandlingar. Dessa behandlar bland annat; studiesituationen för elever med särskild begåvning i matematik och deras möjligheter att utveckla sina matematiska förmågor. (Eva Pettersson, 2009, 2011), hur gymnasielärare betraktar matematisk kreativitet som det tydligaste tecknet på särskild begåvning i matematik. (Linda Mattsson, 2013), matematiska förmågor och det matematiska minnets roll (Attila Szabo, 2013), samt skillnader i prestationer mellan två högpresterande grupper (Elisabet Mellroth, 2014).

Utbildning för särskilt begåvade barn och elever

2.1 Särskilt begåvade barn och elever i en pedagogisk miljö

Barn eller elever med särskild begåvning tenderar att känna sig missförstådda och tappar lusten till lärande, de följer inte alltid skolans normer och kan då upplevas som krångliga och socialt missanpassade. Roland S Persson har i en studie undersökt 287 särskilt begåvade vuxna om hur de upplevde svenska skolan. 92 % beskrev skolans bemötande av dem som mycket negativt och som en följd utvecklade de betydande psykosociala problem, flera funderade t.ex. på självmord.

Att särskilt begåvade barn eller elever kan bli missförstådda av omgivningen, såväl av barn som av vuxna, framgår i boken "Se mig som jag är". Flera av de intervjuade uppmärksammar betydelsen av enskilda lärare och vuxna som stöttat, drivit på och visat förståelse.

Personer med särskild begåvning vittnar om att de tidiga skolårens bristfälliga anpassning av undervisningen har gjort dem passiviserade, vilket har resulterat i bristande studieteknik för att tillgodogöra sig vidare utbildning. Detta behöver skolan beakta och säkerställa så att denna förmåga utvecklas även hos dessa elever. Det är inte helt ovanligt att särskilt begåvade elever har en ojämn kunskapsprofil vilket gör det än mer viktigt att identifiera kunskapsnivån så att undervisningen hamnar på en nivå som motsvarar elevens förmåga. Barn och elever med särskild begåvning som får för lätta uppgifter kan mentalt blockeras vilket kan leda till att en del av dem underpresterar och till och med vägrar gå till skolan och blir "hemmasittare".

Skolan behöver beakta de skillnader som kan förekomma hos särskilt begåvade flickor och pojkar. Många gånger kan det vara svårt att upptäcka flickor med särskild begåvning, då de trots understimulans i högre grad accepterar skolans ramar.

Särskilt begåvade barn och elever behöver bli uppmärksammade och få adekvat återkoppling som fokuserar mer på själva ansträngningen än på resultatet eller person. Det finns en risk till att dessa barn och elever utvecklar så kallad negativ perfektionism. Det kan därför vara bra att låta barnet eller eleven möta utmaningar i en trygg miljö.

Alla barn och elever ska ges likvärdiga och goda möjligheter att lyckas maximera sin utveckling. Individens olikheter ska lyftas fram som en tillgång som kan berika undervisningen. Hänsyn ska tas till barn och elevers olika behov av stöd och stimulans.

I skollagen går det att läsa följande:

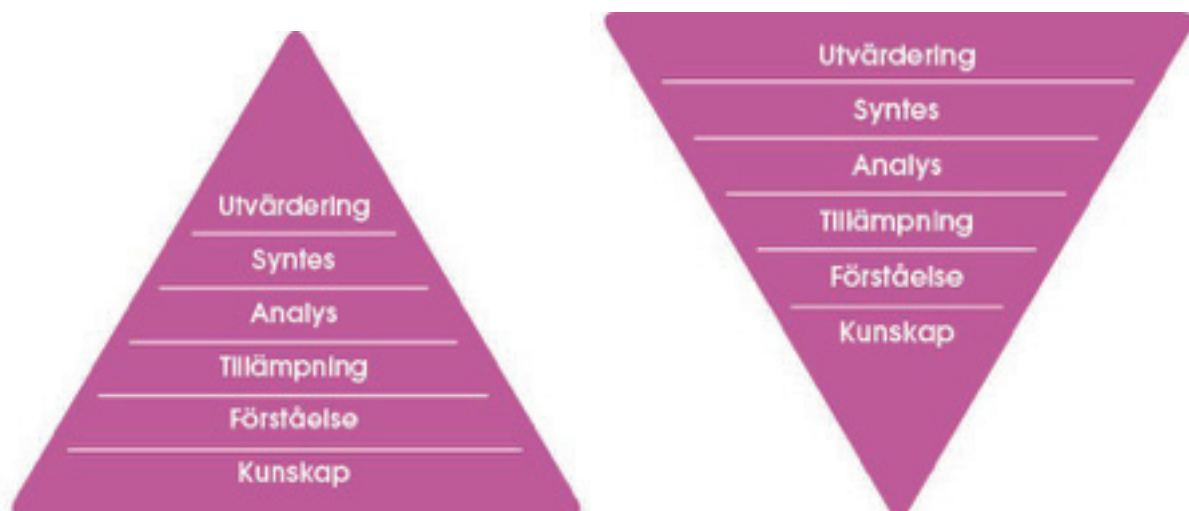
"3 § Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de olika kunskapskrav som finns ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling." Lag (2014:458).

2.2 Att möta de särskilt begåvade i en pedagogisk miljö

För att ge de särskilt begåvade möjlighet till maximal kunskapsutveckling och ett meningsfullt lärande är flexibilitet, acceptans, tolerans och kunskap hos förskolans eller skolans personal viktiga förutsättningar.

I läroplanerna står det uttryckt att pedagogerna har i uppdrag att anpassa undervisningen till varje individs förutsättningar och behov. Viktigt är att skilja mellan individuellt (eget) arbete och individanpassning. I en individuellt anpassad undervisning förutsätts en nära relation mellan lärare och elev och en undervisning som ska behandla det som är på gränsen mellan elevens tidigare kunskaper och det som ligger strax utanför. I "Forskning om framgångsrika skolor som grund för skolutveckling" (Grosin. L, 2003), belyses just lärarnas betydelse för vilka resultat eleverna uppnår och tar därmed död på myten att begåvade elever klarar sig själva. De behöver, precis som alla andra, individuellt stöd, ledning och stimulans. Utan lämpliga insatser riskerar särskilt begåvade elever att inte nå sin fulla potential och därmed stanna i sin utveckling. Särskilt begåvade elever utvecklas oftast bäst genom att arbeta med komplext och avancerat material.

Blooms taxonomi är en modell som beskriver olika steg i ett lärande. Ofta beskrivs denna modell i form av en triangel där den nedersta nivån är kopplat till att bygga kunskap. Ju högre upp i triangeln man kommer, desto mer avancerat anses lärandet vara och därmed också kräva ett högre tänkande. I det normala fallet behövs oftast mer tid läggas på de lägre nivåerna, vilket kan kopplas till att dessa är breda, bilden till vänster. Särskilt begåvade elever har en hög inlärningshastighet vilket bland annat innebär att de tillägnar sig kunskap fort. De är därför viktigt att de ges förhållandevis mer tid till att träna det högre tänkandet, de övre nivåerna, än kring kunskapen. Symboliskt kan då triangeln vändas upp-och-ned för att illustrera tiden de särskilt begåvade barnen eller elever bör lägga på respektive nivå i Blooms taxonomi, figuren nedan.

Ett annat sätt att möta elevers olika inlärningsförmågor och lärtilar är att använda sig av differentierad undervisning när det gäller; innehåll, metod, resultat och lärmiljö. Det innebär inte att pedagogen gör en planering för varje enskild elev, utan istället är proaktiv och har planerat undervisningen så att den möter 2-5 olika nivåer. Differentiering enligt Tomlinson innebär att anpassa:

- innehåll - t ex att olika individer får olika material att arbeta med
- metod - t ex att olika typer av arbetssätt är tillåtna och möjliggörs
- resultat - t ex att det är naturligt att olika individer når olika långt i arbetet med en uppgift
- lärmiljö - t ex att den fysiska miljön möjliggör för arbete i mindre grupper eller enskilt. Det skulle också kunna innebära att agera online med andra grupper.

För att höja motivationen och för att möta särskilt begåvade barn och elever finns det tre vedertagna metoder; acceleration, berikning och aktiviteter utanför skoldagen. Dessa metoder används både nationellt som internationellt och är även tillämpliga på högpresterande.

Acceleration innebär att barnet eller eleven, arbetar och får undervisning i en snabbare takt än sina jämnåriga kamrater, inom områden där de är särskilt begåvade. Acceleration kan även vara att barnet eller eleven ingår i grupp med äldre barn på hel- eller deltid. Ett annat sätt kan vara att barnets skolstart tidigareläggs eller att eleven flyttas upp en eller flera årskurser.

Berikning innebär att barnet eller eleven får möjlighet till att fördjupa sig när det obligatoriska momentet re-

dan behärskas. Det extra lärostoffet bör dock ha anknytning till elevens färdigheter och behov. Berikning kan bland annat innebära att barnet eller eleven får arbeta med mer utmanande undervisningsmoment eller får göra ett fördjupningsarbete inom ett intresseområde. Till exempel kan en mentor med specifika kunskaper utses för att stimulera barnet eller eleven.

Aktiviteter utanför skoldagen innebär att barnet eller eleven får möjlighet att göra något ytterligare som inte ingår i läroplanen som t.ex. att träffa andra särskilt begåvade barn eller elever i olika sammanhang. Det kan även innebära att delta i spetsundervisning i ett specifikt ämne.

I Skolverkets stödmaterial Att arbeta med särskilt begåvade elever, kapitel 1.5 Internationellt perspektiv på särskilt begåvade elever, kan man läsa vidare hur andra länder bemöter särskilt begåvade i undervisnings-sammanhang.

2.3 Samarbete med vårdnadshavare

Vårdnadshavare kan bidra med information som skolan kan använda sig av för att möta barnets eller elevens behov och intressen. En bra start i arbetet är att bjuda in vårdnadshavare till ett inledande samtal kring barnets förmågor. Ofta har de redan tidigt funderat över sitt barns förmågor och är därmed en viktig informationskälla.

Särskilt begåvade barn förekommer i alla slags familjer och kulturer. Om vårdnadshavare saknar förståelse för sitt barns särskilda begåvning blir vikten av att skolans personal uppmärksammar barnets förmågor ännu mer betydelsefull. Som pedagog är det viktigt att föra en kontinuerlig dialog med vårdnadshavare kring elevens utveckling och sociala situation.

2.4 Övergångar

I Skolverkets stödmaterial för övergångar inom och mellan skolor och skolformer, betonas att gruppen särskilt begåvade barn eller elever särskilt ska beaktas. Detta är viktigt eftersom den mottagande skolan behöver kunskap om ett barn eller elev är särskilt begåvat för att på bästa sätt kunna göra anpassningar för att möta barnets eller elevens behov.

Implementering av handlingsplan

Skollagen är tydlig med sina förväntningar på att skolan ska möta varje individ och skapa förutsättningar så att barnet eller eleven stimuleras till att utvecklas så långt som det är möjligt. Syftet med denna handlingsplan är att synliggöra och uppmärksamma särskilt begåvade barn och elever samt aktivt arbeta för att öka kompetensen hos samtliga inom skolans organisation. Detta förhållningssätt svarar mot såväl skollag (§3) som läroplan (Lgr 11, kap 2).

3.1 Mål

Särskilt begåvade barn och elever ska nå och uppleva att de når maximal utveckling genom att:

- Öka kunskapen hos politiker, förvaltning, rektorer, pedagoger samt elevhälsan.
- Upprätta metoder och rutiner som tillvaratar särskilt begåvade elevers intressen och behov.

3.2 Åtgärder

Följande avsnitt ska ses som ett stöd i de enskilda kommunernas implementeringsarbete utifrån ett styrnings- och ledningsperspektiv. Oberoende av hur kommuners organisationer är konstruerade bör styrkedjan vara sammanlänkad. Detta innebär att det även finns en gemensam syn och en tydlig ansvars- och rollfördelning mellan nedanstående nivåer.

Huvudman ansvarar för att till exempel:

- Anta, implementera och följa upp handlingsplan gällande särskilt begåvade barn och elever.
- Undersöka, samordna och skapa möjliga forum för fortbildning för samtliga nivåer.
- Uppmuntra lokala initiativ där verksamhet kopplas ihop med forskning om särskilt begåvade barn och elever.
- Skapa kommunövergripande samarbetsområden som tillvaratar särskilt begåvade barn och elevers situation och möjligheter.

Elevhälsan ansvarar till exempel för att:

- Se över hur särskilt begåvade barn och elever lyfts i elevhälsans arbete/dokument.
- Delta i pedagogiska utredningar.
- Samordna insatser och mötesplatser för särskilt begåvade barn och elever inom/mellan skolor.
- Möjliggöra/samordna särskilt mentorskap.
- Göra pedagogerna uppmärksamma på hur de ska arbeta med särskilt begåvade barn och elever för att de ska nå maximal utveckling.
- Att initiera till kompetensutveckling för pedagoger.

Skolledare ansvarar till exempel för att:

- Alla elever ska ges möjlighet till att nå maximal utveckling.
- Kontinuerligt uppmuntra all sin personal i arbetet med särskilt begåvade
- Ge pedagoger möjlighet till kompetensutveckling samt skapande av olika samtalsforum genom att använda egna och i handlingsplanen föreslagna aktiviteter för att öka personalens kompetens om särskild begåvning.
- På skolan uppmärksamma, synliggöra och identifiera särskilt begåvade och högpresterande barn och elever. Som utgångspunkt i dessa diskussioner kan bilaga 3 användas.
- Följa upp skolans arbete och resultat gällande särskilt begåvade barn och elever.

Frågor att arbeta med;

- På vilket sätt har undervisningen anpassats?
- Vilka förväntningar kommunicerar skolan att de har på eleven?
- Vilka förväntningar har eleven på undervisningen som ges?
- På vilket sätt kopplas och formuleras målen i IUP:n så att elevens maximala utveckling nås?
- På vilket sätt och hur ofta sker återkoppling till eleven? Bör den ske oftare och på något annat sätt?

Pedagoger ansvarar till exempel för att:

- Organisera och genomföra arbetet så att barnet eller eleven utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga. Barnet eller eleven ska uppleva att kunskap är meningsfullt och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt.
- Anpassa undervisningen genom bland annat acceleration, berikning och aktiviteter utanför skolan.

3.3 Uppföljning och utvärdering

Uppföljning av organisatoriska åtgärder ska ingå i det systematiska kvalitetsarbetet.

Källförteckning

- Gagné, F. (2009). Building gifts into talents: Detailed overview of the DMGT 2.0. In B. MacFarlane, & T. Stambaugh, (Eds.), *Leading change in gifted education: The festschrift of Dr Joyce VanTassel-Baska*. Waco, TX: Prufrock Press.
- Grosin, L. (2003). Forskningen om framgångsrika skolor som grund för skolutveckling. I G. Berg & H.-Å. Scherp (Red.), *Skolutvecklingens många ansikten* (s 137-177). (Myndigheten för Skolutveckling : Forskning i fokus, nr 15). Stockholm: Liber.
- MacLeod, B. (2005). *Module 5—Curriculum differentiation for gifted students*. In S. Bailey (Ed.), *Gifted and talented education professional learning package for teachers*. Sydney: Australian Government Department of Education, Science and Training and University of New South Wales, GERRIC (Gifted Education Research, Resource and Information Centre). Hämtad från https://education.arts.unsw.edu.au/media/EDUCFile/Module5_PRIMARY.pdf
- Persson, R. S. (2010). Experiences of intellectually gifted students in an egalitarian and inclusive educational system: A survey study. *Journal for the Education of the Gifted*, 33(4), 536-569.
- Persson, S. R. (2015). *Tre korta texter om att förstå särskilt begåvade barn i den svenska skolan*. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:800406/FULLTEXT01.pdf>
- Pettersson, E., & Wistedt, I. (2013). *Barns matematiska förmågor-och hur de kan utvecklas*. Lund: Studentlitteratur.
- Rogers, K. B. (2007). Lessons learned about educating the gifted and talented a synthesis of the research on educational practice. *Gifted Child Quarterly*, 51(4), 382-396. <http://dx.doi.org/10.1177/0016986207306324>
- Rubenstein, L. D., Gilson, C. M., Bruce-Davis, M. N., & Gubbins, E. J. (2015). Teachers' reactions to Pre-Differentiated and Enriched Mathematics Curricula. *Journal for the Education of the Gifted*, 38(2), 141-168.
- SFS 2014:458. Lag om ändring i skollagen (2010:800). Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, Lgr 11*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. (2014). *Övergångar inom och mellan skolor och skolformer: Hur övergångar kan främja en kontinuitet i skolgången från förskolan till gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Tomlinson, C. A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Wahlberg, K. (2012). *Hur möter grundskolan elever som lätt når skolans kunskapskrav eller har särskilda talanger*. Luleå: Barn - och utbildningsförvaltningen.
- Wallström, C. (2012). *Se mig som jag är: om särbegåvade barn i skolan*. Lund: Studentlitteratur
- Westling Allodi, M. (2014). Förbjudet område? Utbildning och kompetensutveckling om högbegåvade barns behov i skola och förskola. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 91(2), 139-151.

Bilaga 1

Alla barn är unika och så även barn med särskild begåvning. All form av jämförelse ska man därför vara akt-sam till att använda. Det kan dock finnas vissa igenkänningsbara beteendemönster, men Roland S Persson menar också att "om det är deras medfödda temperament som gör en viss typ av utveckling möjlig, eller om dessa beteendemönster är resultatet av samspelet med den sociala miljön skall jag låta vara osagt."

Intellektuella drag	Personlighetsdrag
Enastående förmåga att resonera	Insiktsfull
Intellektuell nyfikenhet	Behov av att förstå
Snabb och effektiv inläring	Behov av intellektuell stimulans
Hög abstraktions förmåga	Perfektionist
Komplexa tankemönster	Behov av logik och precision
Livlig fantasi	Har en betydande känsla för humor
Tidigt utvecklad moralkänsla	Känslig och empatisk
Älskar att lära	Intensiv
Koncentrations förmåga	En tendens till introversion
Förmåga till analytiskt tänkande	Uthållig (envis)
Kreativa	Mycket självmedveten
Har en avsevärd känsla för rättvisa	Icke-konformist
Eftertänksam och reflekterande	Ifrågasätter regler och auktoritet

Källa: Rolands S Perssons översättning av en tabell ur boken "Counseling the gifted and talented" av Lina Silverman

Bilaga 2

Alla barn är unika och så även barn med särskild begåvning. All form av jämförelse ska man därför vara akt-sam till att använda. Denna bilaga visar på vanliga styrkor hos särskilt begåvade elever och exempel på möj-liga problembeteenden som kan förekomma i klassrum. Det kan vara extra svårt att identifiera en särskild begåvning när personen har en neuropsykiatrisk diagnos eller är i sin personlighet introvert och tystlåten.

Möjliga problembeteenden	Styrkor
Otålig med andras låga tempo. Vill inte öva på grundfärdigheter. Vill bara läsa (avancerade) böcker man valt själv.	Tidig att läsa/lär sig snabbt.
Dominerar diskussioner och lyssnar inte på andras bidrag. Kan prata sig ur situationer de vill slippa.	Har stort ordförråd eller omfattande kunskaper.
Uttråkad och frustrerad när andra inte fattar och om de inte får gå vidare. Irriterad i grupparbeten om inte andra är lika snabba.	Förstår nytt material snabbt och lätt.
Starkt motstånd att repetera. Hoppas direkt till svaret och har svårt att se mellanliggande steg. Antar felaktigt att allt är lika enkelt. Löser problem på okonventionella sätt.	Förstår matte snabbt och intuitivt.
Gillar logik och "klurigheter".	
Har svårt att acceptera sådant som inte verkar logiskt, såsom traditioner eller sådant som måste läras in utan att man förstår varför.	Ser orsak och verkan.
Ställer obekväma frågor. Godtrogen, naiv.	Nyfiken, frågvis. Söker mening.
Blir så involverad att det är svårt att byta ämne. Kan tyckas envis, motsträvig.	Stark koncentrationsförmåga. Ihärdig.
Behöver stimuleras hela tiden, blir frustrerad an-nars. Kan tyckas vara hyperaktiv.	Energisk, alert, ivrig.
Dominant. Kan inte ta andras idéer eller åsikter.	Har ledaregenskaper. Vill organisera.
Har svårt att vara praktisk eller flexibel.	Söker sanning, ärlighet och rättvisa.
Blir otålig på andra, blir nedslagen eller deprime-rad. Har svårt att lämna ifrån sig något som inte är perfekt.	Tänker kritiskt, har höga förväntningar på sig själv och på andra.
Verkar udda. Dagdrömmer mycket. Ställer frågor som inte verkar höra till ämnet.	Tänker kreativt. Gillar nya sätt att göra saker.

Sammanställd av Harling, S. (2015) baserat på flera källor, bland annat Webb, J. T., Gore, J. L., Amend, E. R., DeVries, A. R. (2007). *A parent's guide to gifted children*. Great Potential Press. Hämtat från [http://www.begavadebarn.nu/uplo-ads/6/9/9/6/6996440/informationmaterial_3sid.pdf](http://www.begavadebarn.nu/uploads/6/9/9/6/6996440/informationmaterial_3sid.pdf)

Bilaga 3

I tabellen jämförs några förekommande egenskaper som skiljer särskilt begåvade åt mot högpresterande. I sammanhanget är det viktigt att poängtera att särskilt begåvade elever uppfyller inte alltid samtliga nedanstående egenskaper då individer i denna grupp även kan vara högpresterande. Samma resonemang gäller när man talar om att elever som identifieras som högpresterande oftast är välfungerande i klassrummet, medan särskilt begåvade inte alltid är det. Nedanstående tabell fångar därmed inte alla och som exempel kan nämnas att särskilt begåvade elever som underpresterar hamnar helt utanför denna beskrivande jämförelse. Tabeller och listor ska användas med försiktighet, speciellt om fördjupad kunskap om särskild begåvning saknas. En del listor kan fungera som ett stöd i kommunikationen mellan olika parter, men ska aldrig användas som ensamt identifikationsmedel. Det är också viktigt att komma ihåg att alla särskilt begåvade individer är unika och alla former av beskrivande tabeller och listor knappast stämmer överens på alla.

Det är viktigt att man identifierar de särskilt begåvade barnen och eleverna för att kunna ge dem en undervisning som utvecklar dem maximalt. A och O i denna identifieringsprocess är att pedagoger och elevhälsa har kunskap om särskilt begåvade och om deras behov i undervisning.

Särbegåvade elever	Högpresterande elever
Ställer frågorna	Vet svaret
Är synnerligen nyfikna	Är intresserade
Har oväntade, nästan fåniga idéer	Har bra idéer
Diskuterar i detalj och utvecklar	Svarar på frågorna
Är långt bortom de mest högpresterande	Hör till de mest högpresterande
Visar passionerat intresse och har åsikter	Lyssnar intresserat
Vet oftast redan	Lär med lätthet
Föredrar vuxnas sällskap	Trivs med klasskamrater
Drar slutsatser av sin förståelse	Förstår begreppen
Föreslår projekt och uppgifter	Gör läxorna
Är intensiv	Är mottaglig
Skapar snarare en ny design	Härmar efter precist
Älskar lärande (men inte nödvändigtvis skolan)	Trivs ofta i skolan
Uppfinnare	Tekniker
Goda och insiktsfulla gissningar	Gott minne
Njuter av komplexitet	Föredrar en enkel seriell progression
Är synnerligen observanta	Är på alerten
Är snarare mycket självkritiska	
Är ofta nöjda med vad de lärt sig	

Bilaga 4

En viktig del av kompetensutveckling är diskussioner som förs kollegor emellan. Förutom studiebesök, föreläsningar och litteratur, så är det kollegiala samtalet en grund för hur olika områden blir levande och utvecklas progressivt. Nedanstående diskussionsfrågor är tänkta som ett stöd i dessa samtal, vid arbetslagsträffar eller studiedagar.

Diskussionsfrågor

Skolan, rektor, arbetslag, lärare, pedagoger

Har vi kompetens inom området? På vilket sätt kan vi få kompetens?

Finns det behov av att anordna bokcirkel med tillhörande diskussioner? Vem ansvarar?

Vilken litteratur/webbsidor/intresseorganisationer/sociala forum finns att tillgå?

Vilka rutiner finns och vilka saknas när det gäller på vilket sätt vi uppmärksammar särskilt begåvade barn och elever?

På vilket sätt anpassar vi undervisningen till särskilt begåvade barn och elever respektive högpresterande barn och elever?

På vilket sätt skiljer sig undervisningen åt? Hur kan undervisningen maximera elevens utveckling?

På vilket sätt följer vi upp elevens utveckling?

På vilket sätt visar vi att vi har höga förväntningar på barn och elever som är särskilt begåvade?

Vet vi vilka barn och elever som är särskilt begåvade? På vilket sätt bemöter vi barn/barnen/elev/eleverna?

Hur ser kommunikationen ut med föräldrarna och på vilket sätt kan de hjälpa skolan?

På vilket sätt visar rektor att han/hon har höga förväntningar på den undervisning som erbjuds till särskilt begåvade elever och på vilket sätt sker denna återkoppling till lärarna?

Läsa fallstudier och diskutera i grupp hur skolan identifierar, bemöter samt hur undervisningen kan anpassas.

Fokus på barnet eller eleven

På vilket sätt har barnet/elev uppmärksammas?

Vad är viktigt för eleven? Vilka förväntningar har eleven på undervisningen?

Vilken kunskapskartläggning kan användas för att ta reda på elevens kunskapsnivå?

Hur har undervisningen anpassats till elevens förväntningar?

Vilken/vilka lärare har eleven förtroende för och vill ha samarbete med?

Förvaltning

På vilket sätt uppmärksammas och diskuteras särskilt begåvade barn och elever i rektorsgrupp/förvaltningsnivå?

På vilket sätt kommunicerar förvaltningen sina höga förväntningar på rektorerna att de upprättar, implementerar och arbetar efter handlingsplan gällande särskilt begåvade barn och elever?

På vilket sätt definierar kommunen "särskilt begåvade barn och elever" och på vilket sätt kommuniceras det?

Vilka gemensamma rutiner finns det när det gäller att uppmärksamma särskilt begåvade barn och elever?

På vilket sätt kan förvaltningen skapa gemensamma nätverk där skolor kan utbyta goda idéer och eventuellt samordna insatser?

På vilket sätt kan förvaltningen bidra med att tillhandahålla information gällande aktuell forskning, föreläsare etc.?

På vilket sätt återkopplar förvaltningen till politiken?

På vilket sätt man kan formulera nyckeltal för skolans verksamhet som fokuserar på särskilt begåvade barn och elevers situation. Exempelvis "andelen elever som upplever att deras talanger uppmärksammas" och/eller "andelen elever som upplever att de får tillräcklig uppmuntran och/eller stimulans i skolan".

Politiken

På vilket sätt uttrycks de höga förväntningar på förvaltningen gällande särskilt begåvade barn och elever?

Bilaga 5

Fortbildning

Skolverkets studiepaket till stödmaterial om särskilt begåvade elever. Finns på följande länk. <http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/studiepaket-till-stodmaterial-om-sarskilt-begavade-elever-1.243121>

Via det Australiensiska utbildningsdepartementet finns ett fortbildningsmaterial om undervisning av särskilt begåvade elever, materialet är uppdelat i sex moduler som kan studeras enskilt eller tillsammans i kollegiet.

Varje modul innehåller teori och konkreta exempel, ett kollegium som bestämmer sig för att arbeta med detta material bör avsätta åtminstone en månad per modul. Materialet finns att hämta på följande websidor:

<https://docs.education.gov.au/collections/gifted-education-professional-development-package>

<https://education.arts.unsw.edu.au/about-us/gerric/resources/pd-package/>

Utöver ovan nämnda fortbildningspaket finns mycket annat som kan hjälpa till att utöka kunskapen hos pedagogisk personal om dessa barn och elever. Handlingsplanen avslutas med tips på litteratur och andra källor ni kan använda i ert fortsatta arbete.

Litteratur

Böcker

- Idsøe, E. C. (2014). *Elever med akademisk talent i skolen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Mönks, F.J. & Ypenburg, I. (2009). *Att se och möta begåvade barn. En vägledning för lärare och föräldrar*. Stockholm: Natur & Kultur
- Persson, R. S. (1997). *Annorlunda land: särbegåvningsens psykologi*. Fahlköping: Almqvist & Wiksell
- Pettersson, E. & Wistedt, I. (2013). *Barns matematiska förmågor – och hur de kan utvecklas*. Lund: Studentlitteratur.
- Porter, L. (2005). *Gifted young children: a guide for teachers and parents*. Maidenhead: Open University Press.
- Tomlinson, C. A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms* (2nd ed.). Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Wallström, C. (2010). *Se mig som jag är: om särbegåvade barn i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Winebrenner, S. (2001). *Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom: Strategies and Techniques Every Teacher Can Use To Meet the Academic Needs of the Gifted and Talented*. Revised, Expanded., Minneapolis, MN: Free Spirit Publishing
- Winner, E. (1999). *Begåvade barn: myt och verklighet*. Jönköping: Brainbooks.

Avhandlingar och uppsatser

Länkar till forskning

Roland S Perssons publikationer hittas via <https://ju.se/personinfo.html?id=463>

Mara Allodi Westlings publikationer hittas via <https://su.avedas.com/converis/person/3127>

Doktorsavhandlingar

- Mattsson, L. (2013). *Tracking mathematical giftedness in an egalitarian context*. Doktorsavhandling. Göteborg: Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet.
- Pettersson, E. (2011). *Studiesituationen för elever med särskilda matematiska förmågor*. Doktorsavhandling. Växjö: Linnéuniversitetet. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:414912/FULLTEXT01.pdf>

Licentiatuppsatser

- Mellroth, E. (2014). *High achiever! Always a high achiever?* Licentiatuppsats. Karlstad: Karlstads universitet. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:759482/FULLTEXT02>
- Pettersson, E. (2008). *Hur matematiska förmågor uttrycks och tas om hand i en pedagogisk praktik*. Licentiatuppsats. Växjö: Växjö universitet. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:206499/FULLTEXT01.pdf>
- Szabo, A. (2013). *Matematiska förmågors interaktion och det matematiska minnets roll vid lösning av matematiska problem*. Licentiatuppsats, Stockholm: Stockholms universitet. Hämtad från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:637480/FULLTEXT01.pdf>

Studentuppsatser

- Detta är ett ax-plock, det finns fler studentuppsatser, använd t.ex. sökorden "särbegåvad" eller "särskilt begåvad" på www.diva-portal.org.
- Bergman Åkerman, L. (2016). *Särskild begåvning - särskilt bemötande?: Föräldrars erfarenhet av skolans bemötande av särskilt begåvade barn*. Masteruppsats. Stockholms universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:903172/FULLTEXT01.pdf>
- Lind, L. (2013). *Att undervisa elever som förvånar: Fallstudier av pedagogiska erfarenheter med särbegåvade elever i fyra skolor i olika kommuner*. Studentuppsats. Stockholms universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:639926/FULLTEXT01.pdf>
- Lindkvist, K. (2007). *De särbegåvade eleverna: En studie om de särbegåvade elevernas skolvardag, ur ett elevperspektiv*. Studentuppsats. Stockholms universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:198639/FULLTEXT01.pdf>
- Mellroth, E. (2009). *Hur man kan identifiera och stimulera barns matematiska förmågor*. Magisteruppsats. Växjö: Växjö universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:224739/FULLTEXT01.pdf>
- Wetterlind, A. (2014). *Förskolans möte med särbegåvade barn: En intervjustudie om erfarenheter och möten med särbegåvning*. Masteruppsats. Stockholms universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:715314/FULLTEXT01.pdf>

Artiklar och rapporter

- Almer, S. (2013). Så stöttar du särbegåvade elever. *Skolvärlden*. Hämtad från <http://www.skolvärlden.se/artiklar/sa-stottar-du-sarbegavade-elever>
- Barger, R. (2001). Begåvade elever behöver också hjälp. *Nämnan nr, 3*. Hämtad från http://ncm.gu.se/pdf/namnaren/1823_01_3.pdf
- Eriksson, C. (2012). Att tillvarata och utveckla elevers talang och matematikintresse. *Nämnan nr 3*. Hämtad från http://ncm.gu.se/pdf/namnaren/2327_12_3.pdf
- Rogers, K. B. (2007). Lessons learned about educating the gifted and talented a synthesis of the research on educational practice. *Gifted Child Quarterly, 51(4)*, 382-396. <http://dx.doi.org/10.1177/0016986207306324>
- Rydellius, P.A (2007). Om barn och ungdomspsykiatri och några neuropsykiatriska frågeställningar. i Lindberg, T & Lagercrantz, H (red.) *Barnmedicin*. Författarna och studentlitteratur. sid. 503-505
- Skolverket (2015). Att arbeta med särskilt begåvade elevers. Hämtad från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/lorande/sarskilt-begavade-elever-1.230661>
- Wahlberg, K. (2012). *Hur möter grundskolan elever som lätt når skolans kunskapskrav eller har särskilda talanger*. Luleå: Barn - och utbildningsförvaltningen. Hämtad från <http://www.lulea.se/download/18.737f831f1461c985e3ef0/1400663656409/elever-som-latt-nar-kunskapskraven-Rapport-2012-08-27.pdf>
- Wallström, C (2009). *Maximal utveckling för alla: Hur möter skolan elever med goda studieförutsättningar?* Hämtad från http://nacka.se/SiteCollectionDocuments/05_maximal_utveckling_for_alla.pdf

Filmer

- Föreläsning: *Särskilt begåvade elever*. En presentation av Elisabet Mellroth i Karlstad 28 oktober 2015. <http://pedagogvarmland.se/filmer/sarskilt-begavade-elever-elisabet-mellroth>
- Föreläsning: *Särskilt begåvade barn 0-8 år*. En presentation av Valerie Margrain i Karlstad 17 september 2015. <http://pedagogvarmland.se/filmer/sarskilt-begavade-barn-0-8-ar-valerie-margrain>
- Föreläsning: *Lär känna dina högpresterande och särbegåvade elever*. En presentation av Roland S Persson i Stockholm den 21 maj 2014. <http://www.pedagogstockholm.se/skolforskning/roland-s-persson-om-sarbegavade-elever/>
- Föreläsningsserie: Ur Samtiden Begåvning tillgång eller belastning. Presentationer av föreläsningar och samtal från konferensen "Begåvning - tillgång eller belastning?" arrangemang av Mensa Sverige, Stockholm 11 december 2014. <http://urskola.se/Produkter/188333-UR-Samtiden-Begavning-tillgang-eller-belastning-Sarbegavad-och-sarbehandlad#Om-serien>
- Seminarium: Särbegåvade barn i skolan. med bl a Roland Persson, Sten Collander och Johanna Ståhlacke, 2013. <http://www.youtube.com/watch?v=INFuUNLzJ8c&feature=share>
- Föreläsning: Mensa föreläsning. En presentation av Jenny Åkerman, 2011. <http://www.youtube.com/watch?v=VzzPqkyMZUo>

Att lyssna på

- Barnministeriet dokumentär: *Jag är smartare än läraren*. 2016. <http://urskola.se/Produkter/192751-Barnministeriet-dokumentar-Jag-ar-smartare-an-lararen>
- Podd från Pedagog Värmland: *Särskilt begåvade elever*. Annika Thyberg och Elisabet Mellroth, 22 juni 2015. <http://skola.karlstad.se/utvecklingspodden/2015/06/22/sarskilt-begavade-elever/>
- UR-intervju: *Att få elever att tillvarata och utveckla sin matematiska talang och förmåga*. Cecilia Eriksson, 2012. <http://www.ur.se/Produkter/170023-Lararrummet-Cecilia-Eriksson>

Websidor

- Begåvade barn, Staffan Harling, leg. Psykolog. <http://www.begavadebarn.nu/>
- Gifted children <http://www.giftedchildren.se/>

Dela med varandra och bilda nätverk

- Bjuda in andra lärare inom den egna kommunen, som på olika sätt har erfarenhet och goda exempel att dela med sig utav.
- Bjud in föreläsare

Studiebesök:

- Alfaskolan i Solna,
- Igelbodaskolan, Nacka
- Samundervisningsklassen Rättviksskolan, Rättvik

SOLLENTUNA
KOMMUN

Sveriges
Kommuner
och Landsting

UMEÅ
KOMMUN